

En rundvandring på Refsnäs 2011

Refsnäs by är på 3 mantal skatte vilket innebar att där skulle 3 bönder med hushåll kunna vara fullsuttna som det hette.

Byn blev Laga skiftesdelad 1855 – 1859 i 19 hemmansdelar vilket man förstär innebar att det inte var några stora arealer åt varje hemmansägare. Det var väl två tre något större hemman sedan var det husbehovsjordbruk på resten.

Första gången byns namn förekommer i skrift är 1270 enligt vad jag kommit fram till.

Det är i Kung Valdemars jordebok, den danske kungen Valdemar 1:s navigationsanvisningar för segelleden från Utlängan i Blekinge som då tillhörde Danmark till Reval (nuvarande Tallinn) i Estland.

Danmark ägde på den tiden länderna i Baltikum.

Enligt en doktorsavhandling om Kung Valdemars segelled hävdas att de namn som finns utsatta i segelleden skulle utgöra s.k. Ledungsställen (lotsställen) och där finns då Refsnäs utsatt.

Det finns mycket riktigt ett "Kasberg" i Refsnäs så vem vet.

Många är de som har åsikter om var den ursprungliga byn låg, som brändes av Ryssarna 1719.

Själv har jag med åren blivit alltmer övertygad om att det är just i nuvarande västerbyn vid 15 – meterskurvan som byn låg.

När man drog fram den nya vägen genom byn i början av 40-talet så hittades ett flertal ben av människor här och man trodde det hade varit en begravningsplats. Utan att vara alltför okult tog jag vid ett tillfälle med mej en slagruteman och gick runt i byn och han pekade helt klart ut att här har det funnits ett kapell och en kultplats.

Vem vet kanske själva Rurik la till här innan han for ut för att grunda Ryssland.

Om man ser till byns olika utvecklingsperioder så ser det ut som byn haft sina positiva perioder när byn genererat friska pengar till sina innevånare.

I slutet av 1700-talet och in på början av 1800-talet kom det friska pengar utifrån genom att bönderna kunde bryta sandsten som sedan forslades ned till hamnen där den pickades till byggsten som forslades på skutor in till Stockholm. Bönderna fick betalning för stenen och frakten tog skutskepparen. Det här blev friska pengar in i byn.

Det var så pass viktig inkomst att man såg sig föranlåten att skriva in i byns första Byordning från 1790 "att på ångar, slät-

och blötkärr liksom på Tunholmen må ingen sig med sandstens brytande sysselsätta utan att alla i byn det samtycka."

Man kan överallt i skogarna här omkring se gropar där man brutit sandsten.

Däremot i en omskrivning 1824 finns inte den här skrivningen med längre och i lagaskiftesprotokoll 1859 kan man se att byns ägare är småbönder i 11 fall, en änka, två arbetar som sjömän och i tre fall står det ägs av gamle, den och den. Man kan ana att det inte finns någon sandstensbrytning längre och att tiden för Laga skifte är en nedgångsperiod i byn.

FÖRSTA ÅNGBÅTEN

År 1876 sker en förändring som skall komma att prägla byn länge. Det året kommer den första Stockholmare till byn med sitt flyttlass och sin familj där han låtit bygga sig ett ståndsmässigt hus. Det var en källarmästare Sievert och denne inflytelserike främling hade åstadkommit att det för första gången i byns historia skulle komma ett ångdrivet fartyg att lägga till här vid stranden i byn.

Byborna vädrade morgonluft och började planera den första bryggan för ångbåtstrafik och det var klokt för snart började trafik komma igång och världen kom närmare

TORVSTRÖFABRIKEN

Det enda försöket med industriell verksamhet startade nu under den här tiden. Det var år 1897 som det anlades en torvströfabrik i förening med kvarnverksamhet och såg i södra byn. Där sågverksamheten ännu finns kvar nu som framgångsrik byggvaruhandel som sysselsätter ett tiotal.

Då 1897 byggdes det under några år upp ett litet feodalsamhälle kring torvströfabriken som mest sysselsatte 35 pers. och där det fanns både bostäder och en liten brukshandel.

Torven bröts upp på mossen som ligger strax väster om byn och forslades på räls ned till fabriken.

Det blev en ganska kort storhetstid med torvbrytningen och efter tio år var bara kvarn och såg kvar.

PENSIONATSTIDEN

Det fortsatte att komma in friska pengar i byn genom att alltfler sommargäster sökte sig hit ut och affärsrörelsen här utökades med pensionatsrörelse som hyste ett 40 tal gäster och som blomstrade på 20-talet och som var ett bra komplement till diversehandeln.

Pensionatet hyste dessutom in sig hos flera fastigheter runt

Foto Göran Hedberg

om och det genererade pengar i nästa led. Det var liv och rörelse i byn sommartid och Waxholmsbåtarna kom varje dag ibland två gånger om dagen och dessutom en båt till/från Norrtälje, Sylfid.

Depressionstiden på 1930-talet märktes inte så mycket här i byn eftersom man var van att leva på självhushåll och uthyrningen sommartid gav friska pengar.

BEREDSKAPEN

Så kom kriget 1939 och satte ytterligare fart på välståndet i byn genom att här förlades transportenheten för Söderarmsbrigaden och de allra flesta hus mobbades in helt eller delvis och även om man fick tränga ihop sig i sina bostäder kom det varje månad in hyror från det militära inte bara sommartid utan nu även hela året. Militären skapade också arbetstillfällen åt många här i byn och till affärerna och nu också mina farföräldrars bageri blomstrade.

Här hos Evert Eriksons byggde man ett centralkök för mat till såväl manskapet som var förlagda här i byn som till dom på öarna runt omkring

Pensionatsverandan som ännu finns kvar blev manskapsmatsal och missionshuset blev marka och biograflokal.

AFFÄREN OCH SOMMARGÄSTERNA

Lindgrens affär var ett riktigt köpmanshus i skärgården. När brukshandeln stängdes uppe vid torvströfabriken 1906 öppnade Lindgren här affär.

Han insåg snart det alltmer växande efterfrågan på sommarbostäder och han såg möjligheten till kombination på ett annat sätt än den andra affären som kombinerade med pensionat. Han lät bygga ett antal små stugor varav två nere vid den egna stranden, han byggde tre till upp åt land, han inredde sin ärvda gammelstuga och ett hus till och hyrde ut allt till sommargäster. Han såg till att varje stuga hade egen båt han anlade bryggor nere vid stranden, han lät bygga ett litet badhus och en trampolin allt det här för att kunna ta ut lite högre hyror än i övriga byn och med den fasta tron på att alla dessa hyresgäster blev trogna kunder i affären. Han satte in vedspis och kamin i varje hus men ved fick man köpa, gissa av vem.

Det här med att bygga småstugor och badhus smittade av sig på grannen som också byggde små stugor och ett badhus och kunde på det sättet hyra ut till sju familjer på den egna gården. Han var dessutom kustfiskare och åkte dagligen runt på cykel med en låda full av fisk som han "nasade" ut.

Elaka tungor kallade honom i smyg för "Nio hekto"

Den här friheten med att bygga små stugor, bryggor där man lade uthyrningsbåtarna och badhuset gav ju en stor inkomst årligen.

Dom här husen blev också inmobnade under krigsåren och genererade hyror hela året.

SOMMARGÄSTER OCH SMUGGLARE SATTE FÄRG PÅ TILLVARON

Jag talade om att byn verkligen levde upp med sommar-gäster och byns andra stora pensionat, Lundgrens var mycket populärt även bland ortsbefolkningen som här kunde gå och äta och dansa.

Här var det dans nästan varje kväll i en mat- och danspaviljong som sträckte sig ända en bit ut i viken med panoramafönster runt om. Här var publiken också lite yngre och här fanns dom, smugglarna som satte sådan färg på den här trakten och som också spenderade mycket pengar både här vid Lundgrens där man kunde köpa Skärgårdschampagne och "Klarvatten" som dom själva kanske rent av levererat råvaran till.

Smugglarna var härliga killar och generösa som bjöd på sig själva och var också ett glatt inslag både hos Lundgrens och i affärerna och man betraktade dom aldrig som laglösa utan mer som äventyrare.

Smugglarna försvann i stort sett med andra världskriget.

När världskriget tog slut börjar byn åter hamna på det slutande planet.

De som tidigare hyrde sitt sommarhus började i stället köpa upp fastigheten man hyrt, bönderna lägger ned sin verksamhet och några stycken av sina ägor till tomtområden, ungdomarna åtminstone många, dras till utbildning och framtid i fram för allt Stockholm och hus efter hus slocknar vintertid och allra mest i bykärnan mot sjön.

BYNS INNEVÄNARE BLIR ALLT ÄLDRE.

Tur nog stannade trots allt några yngre kvar och försökte överleva och i slutet av 70-talet blev det åter några feta år med ett flertal partrederier i strömmingsfiske. Det var 5 båtar som sysselsatte ett 15 tal i fisket och som dessutom innebar att båtarna användes i passbåtstrafik sommartid och även för transporter till dansen på Tyvö.

I dag står nog byn och väger och jag är övertygad om att den näring som borde ge byn pengar är turism och det är nog bara så att vi inte riktigt ser vad vi har runt knuten.

Men det rör sig i hamnen

Men det finns en del ljuspunkter, vi har Refsnäs Sjötransport med fyra båtar och som kör för Vaxholmsbolaget trafik på Tjockö-Fejan-Enskär-Tyvö-Lidö och med bröderna Kent och Magnus Rammus som ägare och en anställd skeppare och sommartid även tillfälliga besättningsmän.

Jussi Pumalinen har sommarkiosk och driver terminalrestaurangen i Kapellskär, vi är på väg att få kommunalt vatten och avlopp vilket borde innebära att byn kan förtätas och att pendling med bra kollektivtrafik skulle göra att pendling till tätort inte tog alltför lång tid.

Den nya vatten och avloppsledningen öppnar möjlighet till husbyggen.

Framtidsutsikter

Östen Österberg berättar att man håller på att bygga borta vid sågen. Två tre hus är redan klara. Det ska visst bli rätt många tomter där borta. På Sjöängen mellan Norra och Södra byn har man styckat sex tomter och på Norrängen ska man också bygga.

Det här gör att Refsnäs befolkning kommer att öka. Sannolikheten att de flesta är barnfamiljer som flyttar hit. Det gagnar ju både vår affär i Gräddö. Skolan får en tryggare framtid. Kollektivtrafiken

måste förbättras om underlaget ökar för snart har många inte råd att köra bil. Så det är enbart positivt att det byggs.

Den stora faran är det vindkraftverk som sedan länge planerats på skogen väster om byn. Efter starka protester ligger det projektet nu i malpåse. Kommunledningen har sagt att de, som är sista instans, inte kommer att godkänna så störande verksamhet i ett område som är attraktivt för boende. Samtidigt ryktas det om att man vill ha bort kommunens möjlighet att stoppa sådana projekt med sin vetorätt.

Ingen skulle nog köpa sig en tomt här med den där enorma vindkraftanläggningen alldeles intill. Då skulle bygden här snarare gå bakåt än framåt.

Historiken om Refsnäs har skrivits av Kjell Åhlander.

Han är född i byn. Pappan var bagare.

Själv har han, som de flesta, en yrkeskarriär bakom sig inne i huvudstaden, men också på Arlanda.

År sedan 1972 återflyttad till föräldrahemmet.

Fortsatte jobba på speditjonsföretaget Wilson & Co. Långpendlade fram till pensioneringen. Kjell har ett stort engagemang för byn, Rådmansö kyrka och kulturen.

Hustrun driver Mauds Hemslojd.

Många beroende av att båtarna går i alla väder

Kent och Sven Eriksson, Tjockö, som hjälper med körning

Refsnäs är en av de viktigaste replipunkterna i Roslagen.

Kent och Magnus Rammus var fiskare. De fiskade nere i södra Östersjön med trålaren Ariane. Landade fångsterna i Karlskrona. Fisket gick allt sämre och 1997 slutade de.

2001 köpte de Lottina och Moneta av Enskärs Sjötransport och startade Refsnäs Sjötransport.

Lottina tog då 48, men byggdes om till 68 passagerare. Moneta tar 63. Flottan utökades 2006 med lotsbåten Boppa som är isbrytande och tar 12 passagerare. För två år sedan tillkom Nilla, som är en taxibåt för 12 passagerare.

De kör passagerartrafik mellan Refsnäs – Tjockö – Lidö – Tyvö – Fejan i samarbete med Waxholmsbolaget. Det går även att beställa taxibåt.

Oro för framtiden

Stigande bränslekostnader är ett problem. Vi följer Waxholmsbolaget, men nu var det länge sedan vi höjde våra priser, så marginalerna krymper.

Vi, som rör oss mycket i skärgården, kan inte undvika att reflektera över kostnadsutvecklingen på fastigheter. Det är katastrofalt! Skärgårdsborna har ingen chans att sätta emot när de penningstarka lägger upp plånboken. Det kommer att bli nattsvart på öarna om det här får fortsätta!

Vi fiskade ju förut. Idag vore det helt omöjligt att få någon ekonomi på det med alla sälar, skarv och mink. Vi kan nog börja räkna dit havsörnen också. Nu finns det knappt någon vitfågel kvar i ytterskärgården heller.

Men på Åland finns både fisk och fågel. Där måste de väl hålla efter bestånden på ett annat sätt. En sak som kanske också inverkar är att fritidsbåtarna där måste åka i utprickade farleder.

GH

Rävsnäs eller Räfsnäs eller Refsnäs eller Revsnäs

Alla stavelserna verkar förekomma och alla har sina härledningar och förklaringar. En del historiska så långt tillbaka som till 1270. Där har Kjell Åhlander hittat namnet i Kung Valdemars Jordebok.

Namnet kan ha att göra med ett sandrev som ligger utanför byn.

Hur som helst, berättar Kjell, blir det problem när adresser ska anges till t ex färdtjänsten och stavningen varierar. Då slår det bakut i systemet. Och hur går det med utryckningsfordon? Hoppas att datatekniker och tjänstemän på kommunen löser det här.

GH